

Bilder deutscher Rassen

Ostbaltische Rasse

Ostische Rasse

Dinarische Rasse

Ahnentafel

Ahnentafel		Personen-Namen	
1. Eltern			
2. Großeltern			
3. Urgroßeltern			
4. Vorfahren			

„FAJHIGIÉNIA”

A MEIN KAMPFBAN... ÉS A VALÓSÁGBAN

A második kötetben Hitler több oldalon foglalkozik a „fajhigiéniával”. Megjegyzései a „völkisch állam” fő feladatáról abban csúcsosodtak ki, hogy „*az államnak gondoskodnia kell arról, hogy csak az nemzeten gyermekeket, aki egészséges; szégyen, ha betegségével vagy fogyatékoságával mégis gyermeket hoz a világra, de a legnagyobb tisztelet, ha lemond erről. Fordítva azonban megvetendő, ha a nemzet egészséges gyermekeit visszatartja.*” Mindez nem volt eredeti gondolat, hanem az 1920-as években az örökléstan-kutatók és humángenetikusok jelentős részének uralkodó véleménye Európában és az Egyesült Államokban. 1932-ben Poroszországban – az NSDAP-tól függetlenül – több biológus törvényjavaslatot terjesztett elő, amely kilátásba helyezte az örökletes betegségben szenvedők önkéntes sterilizálását.

A birodalmi kormány 1933. július 14-én fogadta el az örökletes betegségben szenvedők utánpótlásának megelőzéséről szóló törvényt. Az eredeti tervezet és az elfogadott törvény abban különbözött, hogy a sterilizációt nemcsak az érintett vagy törvényes képviselője kérvényezhette, hanem az illetékes orvos vagy a gyógyintézet vezetője is. A gyakorlatban 1945-ig speciális eugenikai bíróságok bírálták el a megközelítőleg 350 000 sterilizációs ügyet.

EUTANÁZIATANOK NÉMETORSZÁGBAN

Az első világháborúig a sterilizálás, az örökletes betegségben szenvedők és az állítólagos „kártevők” eltávolításának követelése főleg szélsőséges körökben hangzott el. A fajhigiéniát és a faji ideológia elvei találkoztak az 1906-ban alapított Mittgartbundban, amely a germán faj „tenyésztését” szorgalmazta. A sokszínű fajnemesítési mozgalom azonban nem jutott túl a szektamozgalom keretein. 1914-ben a Német Fajhigiéniái Társaság csupán 350

regisztrált tagot számlált, főleg az egyetemi tanárok köréből.

Az első világháború alatt Németország legtekintélyesebb pszichiátriai kutatóközpontja a müncheni Vilmos Császár Pszichiátriai Intézet (Kaiser Wilhelm Institut) lett, amelyet 1917-ben a Rockefeller Alapítvány és az Amerikából származó James Loeb magántámogatásával alapítottak. Igazgatója, Emil Kraepelin tehetséges klinikai emberekből és kutatókból álló csoportot hozott össze. Közéjük tartozott Alois Alzheimer neurológus, a nevével elnevezett betegség felfedezője is. Az 1920-as években Ernst Rüdin vezetett egy projektet, amelynek megállapításai a genetika és a skizofréniakutatás terén klasszikussá váltak. A nagy áttörés 1920-ban következett be két tekintélyes természettudós, Alfred Hoche pszichiáter és Karl Binding büntetőjogász színre lépésével.

Az evangélikus lelkészcsaládban született Alfred Hoche orvosnak tanult Heidelbergben és Berlinben. Heidelbergben klinikai asszisztensként dolgozott, majd 1890-ben Strasbourgban habilitált pszichiátriából. 1902-től a freiburgi egyetemen a pszichiátria

professzora és az ottani egyetemi idegklinikai igazgatója volt. Kompromisszumok nélkül elutasította és minden tudományos fórumon élesen bírálta Sigmund Freud akkortájt újdonságnak számító nézeteit, s a pszichoanalízist legfeljebb kultúrtörténetileg érdekes tévelgésnek tekintette. A törvényszéki pszichiátriát összefoglaló kézikönyve 1901-től az 1960-as évekig alapműnek számított Németországban. Pszichiáterként a „gyógyíthatatlan gyengeelméjűség” állt érdeklődésének előterében. Elsősorban azt vizsgálta, hogy a gyógyíthatatlan elmebetegnek milyen gazdasági és erkölcsi terhet jelentenek a társadalom számára. Hoche igennel válaszolt a Karl Binding büntetőjogász által felvetett kérdésre: elveszíthetik-e értéküket az emberek.

A frankfurti jogászcsaládból származó Karl Binding 40 éven keresztül tanított jogot Lipcsében. Vezető képviselője volt a 19. században keletkezett tudományos jogpozitivizmus irányzatának, amely az állam számára lehetővé teszi, hogy ne indokolja az általa kiadott jogszabályokat. Egyedül az állam akarata döntő és jogszerű.

1920-ban Hoche és Binding együtt jelentette meg 62 oldalas broszúráját *Az életképtelen élet megsemmisítésének megbocsátásáról. Annak mértéke és formája (Die Freigabe der Vernichtung lebensunwerten Lebens. Ihr Maß und ihre Form)* címmel. A szellemi fogyatékosok eliminálásának „orvosi” és „tudományos” bázisa az első világháború után alakult ki Németországban. Ekkor készítették elő a talajt annak a propagandának, hogy a „ballasztgizisztenciák” (gyengeelméjűek vagy örökletes betegségekben szenvedők) költségei elfogadhatatlanul magasak. Bár Binding még 1920-ban meghalt, Hoche pedig a nácizmus éveiben meghasonlott s 1943-ban öngyilkos lett, írásukkal akaratlanul szellemi előkészítőivé váltak emberek meggyilkolásának a nemzetiszocializmus idején.

Binding és Hoche azt a felfogást vallotta, hogy a korábbi gyakorlattal ellen-

Alfred Hoche pszichiáter és brosrúája
Az életképtelen élet megsemmisítésének
megbocsátásáról

náziát. Erre csak ők lennének jogosultak – és sohasem az állam! A páciens kérésére rokona vagy kezelőorvosa is kérvényezhetné ezt. Ezt követően orvosokból és jogászokból álló bizottság döntene a beavatkozás engedélyezéséről. Az eutanáziának abszolút fájdalommentesnek kellene lennie.

Hoche tanulmánya túllépte a Binding által felállított határokat. Bevezetőjében megfontolásra ajánlotta azt a megállapítást, hogy nincsenek köbe vésett orvosetikai előírások. Szerinte az orvosi kezelés általánosan elfoga-

tétben – mely szerint az emberi életet mindenáron és minden körülmények között meg kell óvni, ameddig lehetséges – a jövőben mérlegelni kellene, hogy abszolút reménytelen megbetegedés bizonyos eseteiben mesterségesen meghosszabbítandó-e az emberi élet, vagy pedig a biológiailag ugyan funkcionáló, de szellemileg halott élet aktívan befejezhető. A szenvedés megrövidítésének motívuma mellett a népgazdasági haszon- és költségszámításra, valamint a „német néptest jólétének elsőbbségére” hivatkoztak az egyén testi és szellemi jóléte felett.

Füzetük első tanulmányában Binding az eutanázia jogi szempontjait tárgyalta. Szerinte halálos betegségnek a páciens követelésére történő lezárása „gyógykezelésnek” minősíthető. A páciens akarata ellenére azonban sohasem szabad megrövidíteni az életet; ez gyilkosság. Az eutanázia vonatkozásában két csoport jönne számításba: a gyógyíthatatlan betegek (rákosok stb.) és a súlyos szellemi fogyatékosok (gyógyíthatatlan gyengeelméjűek). Előbbieknek kérvényezniük kellene az euta-

dott céljai – az emberi élet megőrzése, a meghosszabbításában való segítség, a fájdalom megszüntetése és a gyógyítás – mellett az orvos az életet is befejezheti. Például olyan terhesség esetén, amikor vagy az anya, vagy a gyermek élete menthető csak meg, az orvos dönt, melyiket választja. Az orvos számos kísértéssel áll szemben, hogy elterjén az élet meghosszabbításának parancsától: például a rokonság kéri arra, szabadítsa meg betegét a szenvedéseitől, az orvosnak azonban ellent kell állnia e kísértéseknek. Ismert a „bajt hozó jótétemény” fogalma is, amikor a haldokló az élethosszabbító beavatkozásokat már egyáltalán nem tekintti segítségnek, inkább szenvedései meghosszabbításának.

ÉLETKÉPTELEN ÉLET

Hoche tanulmányában ezután az együttérző orvos hangja váratlanul a költség és haszon kategóriáiban gon-

dolkodó közzgazdász szemléletébe váltott át. Azok sorsát tárgyalta, akiket súlyos agykárosodással tartósan otthonokban helyeztek el. Megítélésükben meg kell különböztetni azon pácienseket, akiknek sebesülés vagy betegség révén károsodott súlyosan agyi funkciójuk, azoktól, akiknek agya születésüktől fogva gyengén működik.

Hoche azzal érvelt, hogy a háború után elszegényedett német államra és polgáraitra tekintettel felelőtlenység ilyen „ballasztegzisztenciák” és „üres porhüvelyek” táplálása helyett, hogy a szűkös pénzügyi és gazdasági eszközökből reményteljesebb eseteket támogatnának. Hoche az állam és a nép organikus egységének elsőbbségét hirdetve egy veszélyes északi-sarki expedíció példáján szemléltette a szituációt, amikor az egyén érdekei háttérbe szorulnak azért, hogy a csapat egységként érje el célját. Úgy vélte, a német nép nem érett arra, hogy kizárja a „szellemileg halott ballasztegzisztenciákat”, az „alacsonyabb értékűnek” tekintett személyeket. Szerinte Németországban meg kell teremteni „az egyes egzisztencia jelentéktelenségének” tudatát; azt remélte, hogy rövidesen maguk mögött tudják a „túlzott humanizmus fogalmát” és a „létezés értékének túlbecsülését”.

Egyértelmű, hogy Hoche szándékai messze meghaladták szerzőtársa elképzeléseit. Nála szó sem esett arról, hogy egyedül a páciens akarata döntő az orvosi beavatkozást illetően. Az egyéni akaratot csak azok esetében fogadta el, akik szerinte teljes értékűek. Ő volt az első német orvos, aki az élethez való jog mérlegelésekor az ember népgazdasági hasznát is számításba vette. Ezt írta: „Gazdasági vonatkozásban ezek az idióták, akik a teljes szellemi halál valamennyi feltételét leginkább teljesítik, létükkel egyidejűleg a legsúlyosabban megterhelik a közösséget. [...] Ha csak az átlagos, 50 éves életkort megért egyedekkel számolunk, könnyű felmérni, milyen hatalmas tőkét vonunk ki improduktív célra élelmiszerral, ruházattal és fűtéssel a nemzeti vagyonyból. [...] Ezt a teljesen terméketlen feladatot több tízezres ápolószemélyzet látja el, kivonva őket a hasznos munkából.”

Hochénak az „életképtelen élet” meggyilkolásáról nyilvánosságra került radikális gondolatait a kortárs német tudomány nem ismerte el. Lothar Loeffler eugenikus kijelentette: „Joggal utasítjuk el az életképtelen élet eutanáziáját és megsemmisítését.” A né-

met eugenika fő művében Fritz Lenz azt írta, hogy „az eutanáziának nincs nagy hatása a fajhigiéniára, mert a számba jöhető egyének nem jutnak el a szaporodásig; sokkal inkább a humanitás kérdéséről van szó”. Lenz eltávolodott Hochétól, és „hallatlannak” minősítette rentabilitási érvelését, azt állítva, hogy a gazdaságnak kell az életet szolgálnia, s nem fordítva.

Hoche felesége, Hedwig Goldschmidt zsidó családból származott. Tisztázatlan, hogy emiatt kellett-e Hochénak 1933 májusában, 68 évesen nyugdíjba vonulnia. Mindenesetre azon kevés német professzorok közé tartozott, akiket a náci már ekkor megfosztottak katedrájuktól. Ezért felhagyott a pszichiátriával, s fokozatosan eltávolodott a náci gondolatvilágtól. Mindazonáltal Hochénak magának is át kellett élnie közzétett gondolatainak valóra válását, amikor egyik unokahúga az eutanáziaintézkedések áldozata lett, s az idős professzornak megküldték a hamvait tartalmazó urnát. 1940 nyarán Baden-Badenben a villamoson véletlenül találkozott Viktor Mathesszel, az 1884-ben alapított emmendingeni gyógyintézet vezetőjével, akinek elmesélte az esetet. Mathes szerint „Hoche professzor félreérthetetlenül kifejezte, hogy a legmélyebben elítéli ezen intézkedéseket”. 1943-ban, miután egyetlen fia elesett a második világháborúban, öngyilkos lett.

STERILIZÁCIÓ A HARMADIK BIRODALOMBAN

Az eutanázia szó fájdalommentes halált jelent, de a náci vezetők szívesen használták „az életképtelen élet megsemmisítése” kifejezést. Ugyanis nemcsak a „szellemi fogyatékosok” meggyilkolására gondoltak, hanem azokra is, akik nem hajtottak hasznot a rendszernek.

Hitler hatalomra jutása után Ernst Rüdin, a müncheni Vilmos Császár Származástani és Demográfiai Intézet igazgatója az eugenika és a fajhigiéna szenvedélyes szószólója lett. Az érintettek körét folyamatosan bővítették. A szisztematikusan kiépített gyilkolási intézetekben 1940. januártól 1941. szeptemberig 70 273 személyt „fertőtlenítettek”.

A fogyatékosok és aszociálisok sterilizálását elrendelő törvényt az 1933. július 14-i kormányúlése fogadták el – ugyanakkor, amikor a Vatikánnal kötendő konkordátumát is –, de mivel

pontosan tudták, hogy ellentétes a *Casti connubii* pápai enciklikával, s a konkordátumot nem kívánták veszélyeztetni, a törvény nyilvánosságra hozatalát két héttel elhalasztották. A sterilizációs törvény hivatalos magyarázata Hitler *Mein Kampf*-ján nyugodott, mely szerint „aki testileg és lelkileg nem egészséges, baját nem örökítheti át gyermeke testébe. Elhatározott szándék a néptest megtisztítása és a beteg örökéleti szerkezet fokozatos kigyomlálása. A teljesítmény szerinti kiválasztásnak kell érvényesülnie.”

Arthur Gütt, a birodalmi belügyminisztérium osztályvezetője a törvényről 1933. július 26-i rádióbeszédében kifejtette: azért volt szükség az állam beavatkozására, mert különben három nemzedék alatt szinte teljesen eltűnne az értékes népi réteg, és csak a fogyatékosok maradnának. De látni kell – folytatta – a dolog gazdasági oldalát is: a szellemi fogyatékosokra, a kisegítő iskolákba járókra, a gyengeelméjűekre és aszociálisokra milliőkat kellene kiadni. Egy kisegítő osztályos gyermek oktatása kétszer-háromszor annyiba kerül, mint egy egészségesé. (A hartheimi, később eutanáziagyilkosságokra berendezett intézetben egy 1942-ben készült – s 1945 júniusában megtalált – titkos számítás szerint 70 273 fő „fertőzött” (értsd: fogyatékos) 10 év alatt különböző élelmiszerekből 400 244 520 kg-ot fogyasztana el 141 775 573 birodalmi márka értékben.)

Sterilizálásra jelölték ki az örökletes betegségben szenvedőket, a gyengén látókat, a kisegítő osztályosokat, a gyengeelméjűeket, a skizofréneket, az epilepsziásokat, a vakokat és süketeket, az alacsony növésűeket, az izomsorvadásban szenvedőket, az ujjukat elvesztetteket, a dongalábúakat és csípőficamosokat. Róluk bejelentési kötelezettséget írtak elő a fogorvosok, fogászok, községi nővérek, masszörök, gyógyítással foglalkozó személyek, intézeti vezetők, hivatali orvosok, sőt még a kuruzslók számára is. A sterilizálás során a férfiak esetében az ondóvezeték, a nők esetében a petevezetékét kötötték el.

MUNKAKERÜLŐK, CSAVARGÓK, KOLDUSOK

A sterilizálási törvény megjelenését követően azonban a közjóléti hivataloktól több beadvány érkezett Rudolf Hesshez, az NSDAP Politikai Központi Bizottságának elnökéhez, amelyekben e

szervezetek és egyesületek a törvényt „félmegoldásnak” tekintve a munkakerülő, a hivatásos koldusok, csavargók, alkoholisták, kábítószer-élvezők és prostituáltak elleni intézkedéseket sürgették, akik „néptestünk parazitái”.

A csavargókat koncentrációs táborok várták, s az intézkedést kezdetben egyházi személyek is támogatták. Paul Braune lelkész, a Német Menedékházak Egyesületének ügyvezetője szerint a múltban (értsd: a weimari köztársaságban) túlságosan nagy humanizmust tanúsítottak; aki a munka jótéteményét nem tiszteli, annak meg kell tapasztalnia az állam szigorát. Braune jelentett az első, Görlitzben és a pomerániai Meseritzben koldusoknak felállított koncentrációs táborokról. Szerinte a hivatásos koldusoknak, a betegesen vándorlóknak és a notórius iszákosoknak nincs joguk vándorolgatni az országban. Más egyházi személyek későbbi megnyilvánulásai is azt mutatják, hogy karitatív intézményeik hallgattak, sőt mintha szabadulni akartak volna gondozottjaiktól.

1933–1936 között „kifésülték” a társadalomból az „aszociálisokat” – jó részüket Dachauba szállították –, 1936-tól pedig szisztematikusan üldözték őket. Júliusban egyedül egy bajorországi razzia során 1300 „aszociális” tartóztattak le, egyharmadukat hatósági szegénygondozó otthonokból és kórházakból vitték el. Különösen a „vándorlókat” üldözték, akiket „bolsevik gyújtogatóknak” tekintettek. Bajorországban ezért nem volt tanácsos felkeresniük ezen intézményeket, mert szinte azonnal letartóztatták őket. 1937. februárban Heinrich Himmler, a német rendőrség főnöke váratlanul 2500 megrögzött bűnöző letartóztatását rendelte el. A birodalmi belügyminisztérium 1937. december 14-i rendelete pedig lehetővé tette azok letartóztatását is, akiknek „nincs szakmájuk, megrögzött bűnözők, s aszociális viselkedésükkel veszélyeztetik a közösséget”.

AZ EUTANÁZIAPROGRAM ELŐKÉSZÍTÉSE

1938-tól megkezdődött az eutanázia propagandisztikus előkészítése. Általános gyakorlattá tették a pszichiátriai klinikák és különböző gyógyintézetek meglátogatását a helyi hivatalok vezetői, katonai parancsnokok, sőt érettségizők számára, akik a gyakorlatban ismerkedhettek meg azokkal a „kreatív

rakkal”, akik biológiakönyveik szerint is a faji törvénykezés hatálya alá esnek.

1938 végén Hitler berlini pártkancelláriájához állítólag két súlyos beteg eutanáziakérvénye érkezett: az egyik egy rákos asszonyé, a másik pedig egy munkavezetőé volt, aki beleesett a betonkeverő gépbe.

1939 elején egy újabb, később a nürnbergi perben is előkerült eset – az ún. Knauer-ügy – vált titkos birodalmi ügygé, amely hozzájárult az újszülöttek eutanáziájáról 1939. augusztusban kiadott rendelethez. Az eset körülményeit Ernst Klee: *„Euthanasie” im NS-Staat. Die „Vernichtung lebensunwerten Lebens”* című, a témában alpműnek számító tudományos monográfiájából ismerjük. Dr. Karl Brandt, Hitler egyik kísérő orvosa, a nürnbergi orvosper egyik vádlottja így vallott erről: *„Arról volt szó, hogy egy torzszülött gyermek apja a Führerhez fordult, és kérte, hogy elvehessék e gyermek életét. Hitler megbízott az ügygel, s azonnal Lipcsébe kellett utaznom. [...] Olyan gyermekről volt szó, aki vakon született, gyengeelméjűnek tűnt, azonkívül*

hiányzott az egyik lába s egyik karjának egy része. [...] Megbízott azzal, beszéljek a gyermeket kezelő orvosokkal, megállapítandó, igazak-e az apa állításai. Ha ezek helyesek, közöljem nevében az orvosokkal, hogy végrehajthadják az eutanáziát. [...] Azzal is megbízott továbbá, hogy ha ezen orvosok az intézkedés révén valamilyen jogi procedúrába bonyolódniának, Hitler megbízására gondoskodni kell arról, hogy ezt megszüntessék. Martin Bormann megbízást kapott, hogy ebben az értelemben informálja Gürtner igazságügy-minisztert a lipcsei ügyről.”

Dr. Hans Hefelmann, a pártkancellária munkatársa így vallott Nürnbergben az ügy következményeiről: *„A Knauer-ügy azt eredményezte, hogy Hitler felhatalmazta Brandtot és Bouhlert [Philipp Bouhler SS-Standartenführer vezette az öt főhivatalból álló pártkancelláriát], hogy hasonló esetekben a Knauer-gyermek ügye szerint járjanak el. [...] Amikor rövidebb később Brandt professzor megbízott, hogy állítsak össze egy tanácsadó testületet, amelyet titkos birodalmi ügyként kell*

kezelní, csak »pozitív« beállítású orvosokat választottak ki. A pártkancellária kifelé nem jelenhetett meg az ügyet kezelő hivatalként.”

Ezért a gyermekeutanáziát előkészítő tanácsadó testület 1939 májusában a Birodalmi Bizottság az Örökletes és Intézményfüggő Súlyos Szenvedések Tudományos Nyilvántartására elnevezést választotta a gyilkos vállalkozást menedzselő testület fedőnevének. A birodalmi belügyminiszter 1939. augusztus 18-án a tartományokhoz intézett, szigorúan bizalmas körlevelében bejelentési kötelezettséget rendelt el a születésnők és az orvosok számára, ha munkájuk során gyengeelméjű vagy mongoloid gyermekkel, kisméretű koponya, vízfejűség, különböző torzszülés, bénulás eseteivel találkoztak.

Párhuzamosan haladt a felnőtt-eutanáziaprogram szervezeti kidolgozása és a megfelelő helyszínek kiválasztása is. E célra 1939 tavaszán kisajátították a Linz melletti Hartheim reneszánsz kastélyát, illetve a Stuttgarthoz közeli Grafeneck barokk kastélyában működő szamaritanus nyomoréktóthont. Hitler

A TERMÉKENYSÉG KULTUSZA

„A német erő szent bölcsője a család, amely minden élet forrása [...], s amelynek tisztán és egészségesen tartása népünk nagyságának és létének feltétele. Nincs szükségünk helétáakra és gyengékre, hanem egészséges és erős, német jellegű férfiakra és nőkre, mert csak így biztosítható Németország nagysága és jövője. A nemzetiszocialista fajtának és fajtörvénykezés a természet régi törvényét valósítja meg, amikor az erősebb győz és faja örökké él, míg a gyengék eltűnnek” – írta Hans Frank jogász és miniszter. A náci rendszer „gyermeknemzési tervek” egész sorát dolgozta ki az „alacsonyabb értékűek” kiszűrésére és a „magasabb értékűek” támogatására. Az intézkedések elsősorban az örökletes betegségben szenvedő utánpótlás és a nemkívánatos házasságok megakadályozására, illetve az „örökítésre alkalmasak” támogatására irányultak.

A nemzetiszocialisták a korai családalapításra és „makk-egészséges” gyermekek nem-

zésére buzdítottak. Egy egészséges pár 1000 márkás házassági kölcsönrel számolhatott. A feltételeknek 1933–1937 között minden negyedik pár felelt meg, s a „szorgalmasak” gyermektartási segílyt is kaptak. Ideálisnak a négygyermekes családot tekintették; 1939-től a többgyermekes anyák „anyasági keresztet” s adókedvez-

mény kaptak, miközben a több mint öt éve gyermektelenek adóemelésre számíthattak. A háború kitörése azonban a születések számának visszaesését hozta. A 6–14 éveseket vidékre küldték a bombázások elől, és táborkokban helyezték el őket.

Rendíthetetlen elv maradt, hogy a német asszonyokra elsősorban anyaszerep vár. Azo-

kat az asszonyokat, akiknek társadalmi származása és gazdasági helyzete megengedte, hogy ne dolgozzanak, „értékesebbnek” nyilvánították, nem végezhettek fizikai munkát, és „kultúrahordozóként” elsődleges feladatuknak az anyaságot tekintették. Munkáskézként azonban továbbra is számítottak az alsóbb néprétegekből származó asszonyokra, akik évek óta dolgoztak és a családnak szüksége volt a keresetükre. A női foglalkoztatottak száma 1934-ben 5,5 millióra nőtt (1933: 4,75 millió).

A női termékenységet anyagilag támogatták, megtiltották a fogamzásgátlók hirdetését és terjesztését, büntetendőnek tekintették az abortuszt (kivételet képezett a félig zsidó vagy örökletes betegséget hordozó embrió), és sterilizálták a „nemkívánatos vérvonalúakat”. A nők szervezeti munkája a Nemzetiszocialista Nőszervezetben zajlott, példaképeik pedig Leni Riefenstahl, Emma Göring és Magda Goebbels voltak.

LEBENSBOHN

Ellentmondás alakult ki a házasság szentsége és a házasságon kívül születettek támogatása, valamint a nők családfő szerepe és a birodalom olcsómunkaerő-igénye között is. Az SS Faji és Telepítési Főhivatala keretében Himmler kezdeményezésére 1935-ben alapított Életforrás (Lebensborn) egyesület ugyanis minden SS-tag kötelességévé tette, hogy legalább négy gyermeket nemzzen, függetlenül attól, hogy nő vagy nőtlen. 1935 októberétől a „biológiai házasságot” és a házasságon kívüli anyaságot a katolikus egyház heves tiltakozása ellenére kitaróan népszerűsítették. A gyermekek az egyesület 13 jól felszerelt otthonában jöttek a világra (1944-ig közel 11 ezren), s az anyákat elszigetelték a külvilágtól. A születési igazolás kiadását, a tartózkodási költségeket és az esetleges adaptációt az egyesület intézte.

1939 júliusában a svájci származású Conti államtitkárt bízta meg az eutanáziaprogram végrehajtásával, akit Lammers kancelláriavezetőnek is támogatnia kellett. De bekapcsolódott a munkába Bouhler és Brandt is, akik 15-20 fős megbízható orvoscsoportot állítottak össze. A csoport július végén Berlinben tanácskozott. Az első személyi döntések után a gyilkolás módszeréről is döntöttek, amelynek gyorsnak, biztosnak és fájdalommentesnek kell lennie. Három gyógyszerész egyhangúlag a szén-monoxidra (CO) szavazott. A megbeszélés után fogadta őket Frick belügyminiszter is. Hazatérve az igazgatók saját intézetükben kerestek megbízható személyeket, s az eredményről Berlinnek jelentettek.

A legmegfelelőbb gyilkolási módszer kiválasztását azonban a Birodalmi Biztonsági Főhivatal (RSHA) Bűnügyi-technikai Intézetére bízták. Végül ott is a szén-monoxidra szavaztak; a gázipalackokat később ők rendelték meg az IG. Farbennél, majd kiszállították az egyes eutanáziaintézetekbe.

1939. szeptember 1-jén, a második világháború kezdetén sterilizációstopot rendeltek el; helyébe az „eutanázia” léphetett. De a sterilizációstop a későbbi eutanáziastophoz hasonlóan is csak feltételesen érvényesült; valójában 1945-ig tovább sterilizáltak, de már kisebb mértékben, mert az orvosokra a csapatoknál volt szükség.

A Németországban sterilizáltak összlétszámát 200 000 és 350 000 közöttire becsülik. (1934-ben, az első sterilizációs évben Gürtner igazságügy-miniszter adatai szerint 62 463 esetben rendelték el a sterilizálást 4874 elutasítás mellett, 1935-ben pedig 71 760 esetben, 8976 elutasítás mellett.) Sokakat politikai indokból is sterilizáltak, mert a Hitler-elleneseket egyszerűen gyengeelmájúnak tartották.

GRAFENECKI ÁLDOZATOK

1939. szeptember-októberben lezárult az eutanázia tervezési szakasza. A külvilágtól teljesen elzárt intézetekben megduplázták a személyzet fizetését (a grafenecki igazgatónak havi 1200 birodalmi márkát ajánlottak), de a lakossággal semmiféle kapcsolatot nem tarthattak. Elzártságukat rádió, könyvek, alkohol stb. biztosításával enyhítették. Az intézet külön közgazgatási egység lett, saját rendőrséggel.

Az „eutanáziaprogram” végrehajtása 1939. szeptember végén Lengyelországban kezdődött, még mielőtt Hitler aláírta volna a gyilkosságokra vonatkozó felhatalmazást. A Bromberg melletti Kocborow kórházában november elejéig 2342 beteget öltek meg. Hitler 1939 októberében írta alá a szeptember 1-jei keltezésű felhatalmazást: „*Bouhler birodalmi vezető és dr. med. Brandt felelős megbízást kapnak, hogy a név szerint meghatározandó orvosok hatáskörét annyira bővítsék, hogy az emberi számitás szerint gyógyíthatatlan betegeket betegségük kritikus megítélésénél kegyes halálban részesíthessék.*”

1939. novemberben elkezdték a grafenecki intézet átépítését a környékbeli iparosok bevonásával, akik járványügyi tábort sejtettek a munkálatok mögött. A hónap közepén megérkeztek az első „munkatársak”: a lengyelországi hadjárat befejezése után az SS egyik Totenkopf (halálfejes) hadosztályának altisztjei kapták titkos birodalmi ügyként feladatuk, hogy a küszöbönálló franciaországi hadjárat előtt „kiürítsék” a gyógyító- és ápolási otthonokat. Civilben dolgoztak, gyakorta álnevet használtak, de pisztolyukat és zsoldkönyvüket megtarthaták. Szüneteltették kapcsolataikat az SS-sel, hogy semmiképpen se derülhesse fény a tényleges megbízók kilitére. Berlinben pedig álcázásképpen megalkotották a Gyógyítási és Ápolási Birodalmi Munkaközösséget (RAG), amelynek az intézetekben lévő betegek 20%-át, vagyis hozzávetőlegesen 70 000 embert kellett meggyilkolnia. A RAG-ot az NSDAP kincstárnoka finanszírozta. November közepén további álcázott vállalkozásként megalakították a Közhasznú Betegszállító Kft.-t (Gekrat), amelynek autóbusszai vitték a betegeket az ország különböző helyeiről a gyilkos intézetekbe.

1940 januárjában az egykori brandenburgi fogházban próbaelgázosítást végeztek. A „tusolóban” a gáz néhány perc alatt végzett a 18-20 emberrel. Időközben megérkeztek Grafeneckbe az acélból készült, fürdőnek álcázott gázkamrák is; ezek alján vízvezetékcső futott, amelybe lyukakat fúrtak, s a szén-monoxid ezeken keresztül áramlott a helyiségbe. Szintén leszállították a hordozható krematóriumokat is, amelyekhez speciális tolókoszi tartozott. Az SS emberei a tetemeteken vitték a krematóriumokba, amelyekbe a testeket érintés nélkül lehetett betolni.

Grafeneckbe a birodalmi posta három autóbussza szállította az áldozatokat, a meggyilkoltak iratait pedig naponta futár vitte Berlinbe. A gázkamrában az elgázosítást orvos végezte, nyitva és zárva a gázcsapot, figyelve az áldozatok reakcióit, akik maximum 20 perc után már nem mutattak életjelet. Ekkor beindították az elszívó ventilátorokat, majd a holttesteket elszállították az éjjel-nappal működő két koksztüzelésű krematóriumba. Az aranyfogakat kihúzták, s a holttesteket egyenként hamvasztották el, ami esetenként másfél óráig is eltartott. A hamvasztók 12 órás váltásban dolgoztak, iszonyatos füstben és bűzben, műszakonként negyed liter pálinka mellett. Az áldozatok megőrölt csontjaiból egy kb. 3 kilogrammos urnát kaptak, amelyet konspiratív okokból a környező városok nagyobb postahivatalaiban adtak fel. A halál okaként fiktív diagnózist (vérmérgezés, tüdőtuberkulózis, vakbélgyulladás stb.) közöltek, amelyet az orvos álneven írt alá. 1940. július végéig a négy, gyilkolásra berendezett intézetben (Grafeneck, Brandenburg, Hartheim, Sonnenstein) összesen 8765 személyt gázosítottak el. Ugyanakkor számos elfogott levél bizonyítja, hogy az érintettek egy része pontosan tudta, mi vár rájuk, amikor a buszok megérkeztek.

A T4 AKCIÓ

1940 áprilisában megkezdődött a berlini eutanázia-központ kiépítése is, amely a Berlin-Charlottenburgban fekvő Tiergartenstrasse 4. szám alatti viláiban kapott helyet. Így lett az intézkedés nem hivatalos neve a T4 akció. A lebonyolításra fedett cégeket alapították, de az irányítás Hitler kancelláriájának II. főhivatala kezében maradt.

A villa átépítése a 31 éves Erwin Lambert kőművesmester első megbízatása volt; később nevéhez fűződött több megsemmisítőintézet átépítése, illetve a treblinkai és a sobibori gázkamrák beépítése.

A katolikus egyházi vezetők 1940. augusztus 1-jén tiltakoztak először hivatalosan a birodalmi kormánytól az eutanázia ellen. Azt írták, hogy számos elhunyt munkaképes volt, így nem terhelték az államot. Ezt az eljárást a természetjog és a keresztény törvények is tiltják. A bíróságokhoz is egyre több panasz érkezett; az egyik

bíró felkereste a brandenburgi intézetet, s az orvosok előtt kijelentette, hogy az eutanáziaintézkedések minden törvényes alapot nélkülöznek. A biztosító-társaságok szintén érdeklődtek az el-tűntek iránt. Az igazságügy-minisztérium augusztus végére összeállított egy eutanázia törvény-tervezetet, de Hitler utasítására a fiókba sülyesztették, s megtárgyalását elnapolták a végső győzelem utánra. Ekkorra a „titkos birodalmi ügy” már aligha volt titkos: a müncheni orvostanhallgatók egyik tanára a polcon sorakozó urnákat így kommentálta: ezek valamennyien tudógyulladásban haltak meg.

Walter Buchnak, az NSDAP főbírájának Heinrich Himmlerhez intézett, 1940. december 7-i levele nyomán az SS birodalmi vezetője Grafeneckben leállította a gyilkosságokat, de a személyzetet áthelyezték más intézetekbe. 1941. augusztus 3-án von Galen münsteri püspök bátor eutanáziaellenes prédikációja rendkívüli hatást váltott ki, s más püspököket is felbátorított. Szövegét ezres példányszámban sokszorosították, söt röplapként még angol repülőgépek is terjesztették; megtört a titoktartás. A náci tanácsaltalanok voltak; Hitler a Szovjetunióval folyó háború miatt nem akart keményen fellépni.

Hitler 1941. augusztus 24-én leállította az eutanáziát, de a T4 kisebb mértékben a berlini központban folytatódott. **1941. szeptember 1-jéig 70 273 személyt „fertőtlenítettek”** Németországban; valójában azonban kiehéztetés vagy gyógyszer-túladagolás következtében 1941 végéig összesen 93 521 „*ágyat bocsátottak új felhasználási céllal rendelkezésre*”.

A „NÉPKÖZÖSSÉG” ESMÉJE

A nemzetiszocialisták a „népközösség” fogalmát a mesterségesnek és „németelennek” tekintett „társadalom” kifejezés ellentétéként használták. Eszmétörténetileg a 20. század elején a diákmozgalom kulcsszava, később pedig az első világháborús lövészárók-bajtársiasság kifejezője volt a 19. század polgári liberalizmusával és individualizmusával szemben. A kifejezés használatával negligálták a származási, rendi, foglalkozási, vagyoni, végzettségi és tudásbeli különbségeket. A „népközösségben” megszűnik az egyén arculata; helyette a természeti és isteni akarat szerint betagoódik a fajba és a népbe.

Az élet központjában nem állhat a korlátlan én, hanem csak a népközösség. Ezért a lét értelme és célja a nép – tartalmazta a nemzetiszocializmus első alapelve.

A hitleri államban megnőtt a katonai elem szerepe; az új népközösség terve az első világháború totális hadi-közösségének példájára épült. A militarizálás áthatotta az élet valamennyi területét. A politikai akaratképzés fő keretei a tömegszervezetek lettek. Minden állampolgár egy vagy több ilyen tömegszervezethez tartozott, amelyek lehetővé tették az állam vezetésének, hogy az embereket munkájukban és szabadidejükben, társadalmi és kulturális tevékenységükben központilag irányítsák, propagandisztikusan befolyásolják és állandóan ellenőrzés alatt tartásák.

Az egyenlősítő maszok mögött a népközösség ígérete rituális ünnepeket, éjszakai gyűléseket stb. is jelentett. A munkanélküliek és egyéb rászorulókat támogatására téli segélyakciót indítottak, amelyet a náci minden háztartást érintő kényszeradakozássá alakítottak. Felszólították az embereket, hogy havonta egyszer mondjanak le a húsról a téli segély javára. Ilyenkor főznek egytálételt, s a hús árát ajánlják fel az akció javára. A felajánlásokat a náci tömbmegbíztott vagy az SA és az SS tagjai ellenőrizték és gyűjtötték össze. Így a vasárnapi ebéd politikai funkciót kapott: a rendszer melletti kiállítás vagy az elutasítás jelképe lett. Az ipar az átalányban fizetett ún. Adolf Hitler-adománnyal került el az állandó gyűjtéseket.

A néptársakat a különböző gyűjtési akciók állandóan önkéntes adományozásra kényszerítették. 1937-ben például hét közcélú gyűjtés folyt: január 3-án az SA, az SS és a náci párt körzeti szervezeteinek utcai gyűjtése, január 7-én a rendőrség, február 7-én a háborús egyesületek, a háborús áldozatok és a birodalmi légvédelmi szövetség gyűjtöttek, február 8-án iskolai gyűjtés zajlott, március 7-én ismét az SA, az SS és a náci párt, március 21-én a Német Munkafront aktivistái rázták a perselyt, április 10-én pedig a nemzet háláadó áldozata kezdődött.

Megindult a Führer istenítése, katonai parádék zajlottak, a külföld ismét kalapot emelt a világháború vesztese előtt, elbűvölő volt az olimpia fénye, s heti 5 márkás előtakarékoság kezdődött a 900 márkás Volkswagenre. *„Mióta a Führer velünk van, ismét va-*

gyunk valakik” – hallhatta a rádióban a kislembert, akit lenyűgözött a Führer ereje, friss és energikus beszédstílus, a politikai összefüggések szuverén kezelése és erőteljes hite a győzelemben. A Führer istenítésének csúcspontja Goebbels 1943. február 18-i sportcsarnokbeli beszéde volt a totális háború meghirdetéséről, amelyet a hallgatóság frenetikus tetszésnyilvánítása kísért. Hitlert még az óvodások is imájukba foglalták.

A munkásság csalódottsága azonban lassan, de állandóan nőtt. A nemzetiszocializmus első éveiben a rendszer iránti vonzódás rendkívül erős volt, mivel fontos volt a munkához jutás. 1938-ra azonban a keresetek már alig fedezték a legszükségesebb kiadásokat. Mind többen vélekedtek úgy, hogy az elmúlt évek gürcölése semmire sem volt jó, csak a fegyverkezést szolgálta, s a hajtás vagy háborúhoz, vagy rövidesen olyan gazdasági válsághoz vezet, amelyet még senki sem látott.

1935-ben a választásra jogosultak mindössze öt százaléka volt a náci párt tagja, s 26 néptársra jutott egy párttárs. A tagok kétharmada azonban a hatalomra jutás után lépett be a pártba, így a „régikarcsok” kisebbségben maradtak. Egy részük polgári családból származott, amelyben Németország európai nagyhatalommá válásának álmát dédelgették. Mások egyszerűen a társadalmi korlátokat igyekeztek átugrani vagy éppenséggel szülei hazaszeretén próbáltak túltenni. Sokakat vonzott a „mozgalom” „szocialista” tendenciája, mert erősítette szembenállásukat a konzervatív szülői házzal. Egyúttal a nemzeti elkötelezettség is fontos volt számukra, mert megfelelt annak a szellemnek, amely kora gyermekkoruk óta áthatotta őket. Mások azért váltak fogékonyra a szigorúan Hitlerre építő párt iránt, mert kezdettől fogva az alárendelődés szükségességét sulykolták beléjük.

A párttagok rendszerint hetente két estét és a vasárnap délelőttöt áldozták pártmunkára: oktatásra, felvonulásokra, utcai gyűlésekre, hirdetési és toborzási akciókra. Gyakran azonban minden este „szolgálatban” voltak. Az emiatt panaszkodó feleségeket rendre utasították, s ha továbbra sem békültek meg a helyzettel, az válóknak számított. Aki évekig kitartott a pártmunkában, „hívó” nemzetiszocialista lett, jóllehet sokkal naivabb értelemben, mint azt a pártideológusok elvárták.

Ha valaki egyszerű párttársként bevált, rendszerint alführerré válhatott: a ranglistán legalul a 40–60 háztartást ellenőrző és felügyelő, élő lehallgatókészülékként működő blokkvezető állt. Felette helyezkedett el a 4–8 blokkot ellenőrző sejtvezető, aki fölött a helyi csoportvezető állt. Még feljebb a járási (Kreis), körzeti (Gau) és birodalmi vezető állt, akik csak hivatalos ünnepek alkalmával érintkeztek a lakossággal. A néptársaknak az alführerekkel kellett beérniük.

A közigazgatásban rövidesen elviselhetetlenné vált a párt- és a hivatali munka dualizmusa, s régi párttagok is úgy vélekedtek, hogy kifejezetten gátolja munkájukat. A jó érzésű tisztviselők rendkívül tartózkodóan viselkedtek a náci párt alführereivel szemben, akik a hivatalokat csupán utasításukat végrehajtó szervnek tekintették. Számos híresztelés keringett korrupciós pártvezetőkről. Trierben például nyílt titok volt, hogy a gau vezetői a pártot

elsősorban családjuk és kedvenceik finanszírozására használják. A városban olyan rossz volt a hangulat, hogy elterjedt a mondás: „*Nem minden náci lumpen, de minden lumpen náci!*”

A „megbízhatatlanokat” a helyi csoport „politikai kartotékrendszerében” tartották nyilván: az A csoportba a politikailag rendben lévőket, a B csoportba a megbízhatatlanokat, a C csoportba pedig a „teljesen különleges figyelmet” érdemlőket sorolták.

Az élet a Gestapótól való félelemben telt. A birodalmi elnöknek a nép és az állam védelméről hozott, 1933. február 28-i rendeletével az összes „elenséges” szervezetet felszámolták. A kommunista párt mellett erre a sorsra jutott a szociáldemokrata párt és a szakszervezetek is. „Gondoskodásból” védőőrizetbe vették azokat a párt- és szakszervezeti vezetőket, akik nem tudtak emigrálni. Mivel semmivel sem voltak vádolhatók, nem állították bíróság elé, hanem – szólt a magyarázat –

a népharag elől a Gestapo védőőrizete alá helyezték őket. Elbocsátásukkor nyilatkozatot kellett aláírniuk, hogy hallgatnak a védőőrizet alatt történetekről.

Az első nagy tisztogatási hullám után a „pocskondiázók” és a „bírálok” kerültek sorra. A helyi csoportok alführerei mindenütt ellenőrizték az embereket; sokaknak nem maradt magánéletük. Az újabb terrorakciókat jogi rendelkezésekkel alapozták meg. Így a politikai ellenfelekből „bűnözők” lettek, akiket különleges bíróságok s azok legfőbb szerve, a „népbíróság” ítélte el. A Gestapo árnyékként követte a politikailag „feltűnőket” és „megbízhatatlanokat”. Enyhe bírói ítélet esetén pedig ismét védőőrizetbe vették az illetőt. Mindenütt bizalmatlanság honolt, a besúgást kötelezővé tették, s a Gestapo a legrafináltabb módszerekkel dolgozott. ♦

Karl Brandt náci orvos
a nürnbergi perben, 1946
